

Η μάχη παρά την Αράχωβα Παρακαμπυλίων (1685)

Κωνσταντίνου Α. Ξευγένη, Θεολόγου Καθηγητή

Ιστορικό υπόβαθρο

Την 29η Μαΐου 1453 η Κωνσταντινούπολη κυριεύθηκε από τους Οθωμανούς και ο ελληνικός κόσμος βρέθηκε κάτω από τον ζυγό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας για περισσότερους από τέσσερις αιώνες. Όμως ο πόθος για την ελευθερία δεν εγκατέλειψε ποτέ τους Έλληνες. Παρόλα τα δεινά που υπέστησαν, άρχισαν από την επομένη κιόλας μέρα της άλωσης να αγωνίζονται για την απελευθέρωσή τους. Στις μεγάλες και γνωστές πηγές της Ιστορίας παρατίθεται πλήθος αποτυχημένων ενόπλων κινημάτων και εξεγέρσεων των σκλαβωμένων Ελλήνων κατά των Οθωμανών. Η νικηφόρα επανάσταση της 25ης Μαρτίου 1821 ήταν ο 124ος ξεσηκωμός των Ελλήνων.

Οι περισσότερες από τις εξεγέρσεις αυτές υποκινούνταν από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες δήλωναν πρόθυμες να στηρίξουν μια ελληνική επανάσταση, αλλά στη συνέχεια και για την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων εγκατέλειπαν, και ακολουθούσαν βαριά αντίποινα των Τούρκων κατά των εξεγερμένων Ελλήνων.

Μια τέτοια αποτυχημένη μάχη με βαρύ φόρο αίματος έγινε στον τόπο μας στα τέλη του 17ου αιώνα κατά τη διάρκεια του ΣΤ΄ Βενετοτουρκικού πολέμου.

Η εκστρατεία των Βενετών στο Ιόνιο και τη Δυτική Ελλάδα

«Έπτά μεγάλας επαναστάσεις αριθμεί ό ελληνισμός κατά τό μεσολαβούν από τής άλωσης τής Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τής άναγεννήσεως τοῦ 1821 τετραιώνιον διάστημα», γράφει ο Κωνσταντίνος Σάθας, ένας από τους επιφανέστερους Έλληνες ιστορικούς της νεότερης Ελλάδας. «Επισημοτέρα όμως πασών τών άλλων υπήρξεν ή περί τὰ τέλη τής ΙΖ΄ έκατονταετηρίδος υπό τών Ένετών μὲν υποκινηθεῖσα, αλλά δια τής στιβαρᾶς χειρός τών τέως άμεριμνούντων άρματωλῶν αἰσίως διεξαχθεῖσα»¹.

Μετά τη δεύτερη πολιορκία της Βιέννης (12 Σεπτεμβρίου 1683) τα χριστιανικά κράτη (Αυστρία, Γερμανία, Πολωνία, αργότερα και Ρωσία), με πρωτοβουλία του πάπα Ιννοκέντιου ΙΑ΄, για να σταματήσουν την προέλαση των Τούρκων στην Ευρώπη, συνυπέγραψαν (αρχές του 1684) στην πόλη Linz της Αυστρίας συμμαχία επιθετική και αμυντική, η οποία ονομάσθηκε «Societas offensivi et defensivi belli», Συμμαχία επιθετικού και αμυντικού πολέμου, αλλά έμεινε γνωστή ως «Ιερός

¹ Κωνσταντίνου Ν. Σάθας, *Η κατά τόν ΙΖ΄ αιώνα επανάστασις τής ελληνικής φυλής 1684-1715*, Αθήνησι, έκ τοῦ Γραφείου τής Χρυσαιλίδος, 1865, σελ. 5.

Συνασπισμός» του Linz². Οι όροι της συμμαχίας προέβλεπαν την αμοιβαία βοήθεια, την κατοχή των περιοχών από εκείνους που τις κατείχαν στο παρελθόν και, ακόμη, τη συναίνεση όλων των συμμάχων στην ειρήνη που θα γινόταν με τους Τούρκους.

Στη συμμαχία αυτή προσχώρησε στη συνέχεια (25 Απριλίου 1684) και η Βενετία, αναλαμβάνοντας ουσιαστικά το βάρος των εχθροπραξιών στον ελλαδικό χώρο. Η Γαληνοτάτη Δημοκρατία ήθελε να εκδικηθεί την απώλεια της Κρήτης (1669), και ήλπιζε ότι μ' αυτόν τον πόλεμο θα μπορούσε να ανακτήσει μερικά εδάφη της στην Ανατολή, ζωτικής σημασίας για το εμπόριό της.

Επικεφαλής της εκστρατείας ανέλαβε ο Francesco Morosini που διέθετε εμπειρία στις επιχειρήσεις στον ελλαδικό χώρο. Στις 10 Ιουνίου 1684 ο βενετικός στόλος αναχώρησε από την Βενετία προς τα παράλια της Δαλματικής και σε πολεμικό συμβούλιο στην Κέρκυρα αποφασίστηκε η πολιορκία και κατάληψη του κάστρου της Santa Maura (Λευκάδας). Με τους Βενετούς συνεκστράτευαν και τρεις (αιχμαλωτισθέντες και ελευθερωθέντες)³ αρματολοί της Στερεάς Ελλάδας, ο Αγγελής Σουμίλας ή Βλάχος από τα Γιάννενα, ο Πάνος Μειντάνης από την Κατούνα Ξηρομέρου και το μικρό Χορμόπουλο από τα Άγραφα, τους οποίους ο Morosini αποβίβασε στο Porto di Démata (όρμο Αγίου Νικολάου) με σκοπό να περισπάσουν τις τουρκικές δυνάμεις που θα έσπευδαν από τις ηπειρωτικές ακτές της Ακαρνανίας προς βοήθεια των ομοδόξων τους. Με την συνδρομή στρατιωτικών σωμάτων Επτανησίων μετά από σύντομη πολιορκία κατέλαβε τη Λευκάδα (6 Αυγούστου) και τα παρακείμενα νησίδρια Σκορπίδι, Μεγανήσι, Μικρονήσι, Λιφτιά, Καστούς, Αρκούδι και Κάλαμο.

Οι επιτυχίες των Βενετών έχουν ιδιαίτερα ευνοϊκή απήχηση στους υπόδουλους Έλληνες, οι οποίοι νομίζουν ότι η χριστιανική Δύση θα τους βοηθήσει να εκδιώξουν τους Οθωμανούς και εύχονται να δουν επιτέλους εκπληρωμένους τους προαιώνιους πόθους τους. Ο φωτισμένος Διδάσκαλος του Γένους Αναστάσιος Γόρδιος από τα Άγραφα, χαιρετίζει τον Morosini ως απελευθερωτή της Ελλάδας που θα «απελάσει» τους κατακτητές και θα τους «εξαφανίσει» από Ευρώπη και Ασία⁴. Ο περιφανής

² Ιωάννη Κ. Χασιώτη, Οι πόλεμοι του Ιερού Συνασπισμού του Linz και οι Έλληνες (1684-1699), στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τομ. ΙΑ', (περίοδος 1669-1821), σελ.13-38.

³ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Έλλάς, Ιστορικών δοκίμιον περι τῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἐπαναστάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (1453-1821), Ἀθήναι, 1869, σελ. 313.

⁴ Κωνσταντίνου. Ἰ. Δυοβουνιώτου, Ἀναστασίου Γορδίου, Ἐπιγράμματα, Περιοδ. Θεολογία, τόμος ΙΑ' (1933), τεῦχος 4, σελ. 320. «Φεύγετε δὴ Τούρκων τάχος Ἑλλάδος ἄγρια φύλα, φεύγετε ἐσομένως βαρβαρικὴν ἐς ἔρανο ὃς γὰρ ὑπερθεν ἔχει θρόνον οὐρανοῦ ἀστερόεντος ὑμᾶς ἐξολέσαι βούλετ' ἐπατρεκέως τοῦνεκεν εὐσεβέος κράτους μέγαν ἀρχὸν ἐπεμψεν ἀριστοκρατῆς Ἐνετῶν ζαθέων, Φραγκῖσκον Μορζῆνα περικλυτόν, οἷον ἀπ' ἄλλων ἔξοχον ἐν σοφίῃ, ἔξοχον ἐν πολέμοις, ὃς κράτος ἢδ' ἀσέβειαν ὑμῶν πάμπαν καταλύσει μηδένα χώρον ἀφείς λείψανον ἀσεβείας. Πρῶτα μὲν

εκκλησιαστικός ρήτορας και διδάσκαλος του Γένους Ηλίας Μηνιάτης το 1688, νεαρός τότε σπουδαστής στην Ενετία, από τον άμβωνα του ιερού ναού Αγίου Γεωργίου, επηρεασμένος από την εκδοθείσα το 1681 Δέηση του Φραγκίσκου Σκούφου προς τον Ελευθερωτή του Κόσμου Χριστό, προτρέπει τους Έλληνες σε εξέγερση⁵.

Οι κάτοικοι της Ακαρνανίας (Ξηρομέρου και Βάλτου), αναφέρει ο Κωνσταντίνος Σάθας⁶, «άναπτερωθέντες έκ τῶν περιῖ ἀπελευθερώσεως κηρυγμάτων, καὶ διεγειρόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρματωλῶν Μειντάνη, Σουμίλα καὶ Χορμοπούλου, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἀποδιώξαντες τοὺς Τούρκους ἐζήτησαν δι' ἀπεσταλμένων τὴν προστασίαν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας». Ο Μοροσίνι υπόσχεται να εκπληρώσει το αίτημά τους και για να ενισχύσει την εξέγερσή τους, στις 10 Αυγούστου 1684, αποβιβάζει στο νησίδριο Πεταλάς τον στρατηγό conte Niccolò di Strassoldo με 500 στρατιώτες και τον Κεφαλλονίτη συνταγματάρχη του βενετικού στρατού Άγγελο Δελλαδέτσιμα επικεφαλής σώματος Επτανησίων, διατάσσοντάς τους να διατρέξουν την Ακαρνανία και την Αιτωλία καταστρέφοντας καθετί το τουρκικό και ξεσηκώνοντας τους Έλληνες της περιοχής σε επανάσταση. Στη μάχη που έγινε στις 13 Σεπτεμβρίου του 1684 στη θέση Sturmilus παρά τον Αχελώο, (σημερινή θέση Μύλος Οχθίων) ο τουρκικός στρατός του Σεφέρ Αγά κατανικήθηκε και τράπηκε σε άτακτη φυγή. Τα χωριά Ζαπάντι, Βραχώρι, Καλύβια, Αγγελόκαστρο, Γουριά και Νεοχώρι πυρπολήθηκαν και λαφυραγωγήθηκαν και το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό έγιναν φόρου υποτελείς στους Βενετούς⁷.

Εύρώπης ἀπελάσει, αὐτὰρ ἔπειτα αἴης ἐξ Ἀσίας, ἀραβικῶν θ' ὀρίων, ὄφρακεν ἐξίτηλον ἅπαν Τούρκων γένος εἶη καὶ ἐν χριστιανοῖς πᾶσιν ὁμοφροσύνη».

⁵ Βλ. Ἡλιοῦ Μηνιάτη τοῦ Κεφαλληνιέως, Διδαχαὶ καὶ Λόγοι, Ἐνετίησιν 1763, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Ἀντωνίου τοῦ Βόρτολι. σελ. 393-394. «Ἔως πότε, πανακήρατε Κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφορήτου δουλείας; Ἔως πότε νὰ τοῦ πατῆ τὸν εὐγενικὸν λαϊμὸν ὁ βάρβαρος Θράξ; (ἔτσι αλληγορικὰ ονομάζει τὸν Τούρκο). Δώσαι τόσην δύναμιν τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν Δουκὸς τῶν Ἐνετῶν, ἐναντίον τῶν ἀνθρωποκτόνων καὶ αἰμοβόρων βαρβάρων, ὥστε ὅποῦ νὰ σβυσθῆ τελείως τὸ φῶς τοῦ φεγγαρίου». Πρβλ. Φραγκίσκου Ἱερέως τοῦ Σκούφου, Τέχνη Ρητορικῆς, κεφ. κγ', Ἐνετίησι, παρὰ Μιχαὴλ Ἀγγέλω τῷ Βαρβωνίω, ἀχπα' (1681), σελ. 371-375. «Φθάνει, Κριτὰ δικαιοτάτε, φθάνει. Ἔως πότε οἱ τρισάθλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ μὲ ὑπερήφανον πόδα νὰ τοὺς πατῆ τὸν λαϊμὸν ὁ βάρβαρος Θράκης; ... ὅθεν ὡς εὐσπλαχνος μὲ τὴν θεϊκὴν σου παντοδυναμίαν κάμε, νὰ φύγουν τὸν ζυγὸν τέτοιας βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας... ὑψωσαι πάλιν εἰς τὴν προτέραν δόξαν τὸ Γένος».

⁶ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς..., ὁ. π. σελ. 318.

⁷ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς..., ὁ. π., σελ. 318-319. Πρβλ. Αλεξίου Κατεφίδη, Ιστορικές πηγές, σχεδιαγράμματα και χάρτες της μάχης των Βενετών κατά των Οθωμανών Ston Aspro (στον Αχελώο), στη θέση Sturmilus (στους Μύλους) Ακαρνανίας, το 1684. Από τα πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού Τριχωνίας - Ναυπακτίας, 9-11 Ιουνίου 2012, Ακρόπολη Θεσσιέων - Ναύπακτος - Θέρμο Αιτωλίας.

Στις 29 Σεπτεμβρίου 1684 κατελήφθη το φρούριο της Βόνιτσας και 8 Νοεμβρίου η ακρόπολη της Πρέβεζας, το τελευταίο σημείο στήριξης των Τούρκων στην περιοχή.

Έτσι οι Βενετοί, χάρη και στη σημαντική συμβολή των ελλήνων εθελοντών, είχαν, μέχρι τέλους του 1684, καταλάβει και εδραιώσει την κυριαρχία τους στη Δυτική Ελλάδα.

Στις στρατιωτικές επιτυχίες των Ενετών και των Ελλήνων οι Τούρκοι απάντησαν με σφαγές και λεηλασίες αμάχων. Ανάμεσα στα θύματά τους ήταν και ο επίσκοπος Κορίνθου άγιος Ζαχαρίας (†1684), ο οποίος συκοφαντήθηκε από τους Τούρκους ότι έστελνε γράμματα στους Ενετούς και τους παρακινούσε να έλθουν και να απελευθερώσουν την Κόρινθο⁸.

Το καλοκαίρι του 1685 ο Morosini από τα παράλια της Ρούμελης πέρασε στην Πελοπόννησο και με την σύμπραξη Επτανησίων και Πελοποννησίων (ιδίως των Μανιατών) στις 31 Αυγούστου ανακατέλαβε την Κορώνη. Μέσα σε δύο χρόνια ο βενετικός στρατός υπό τις διαταγές του Σουηδού στρατηγού κόμη Otto Wilhelm von Königsmark κατέλαβε σταδιακά ολόκληρη την Πελοπόννησο και εγκατέστησε το Βασίλειο του Μορέως (Regno di Morea), το οποίο οι Βενετοί διατήρησαν μέχρι το 1715. Το 1687 (24 Ιουλίου) οι Βενετοί (Morosini και Königsmark) κατέλαβαν τη Ναύπακτο και στο διάστημα 23-29 Σεπτεμβρίου πολιορκήσαν την Ακρόπολη και κατέλαβαν την Αθήνα (καταστρέφοντας ανεπανόρθωτα τα Προπύλαια και τον Παρθενώνα).

Η εξέγερση του αρματολού Λιβίνη στο Καρπενήσι

Οι νικηφόρες επιχειρήσεις του Morosini επηρέασαν και ξεσήκωσαν τους αρματολούς της Ρούμελης. Στο αρματολίκι του Βάλτου εκτός από τον Σουμίλα, τον Μείντάνη και το Χορμόπουλο ξεγειρόνται οι αρματολοί Χρήστος Βαλαώρας ή Βαλαωρίτης με το μοναχογιό του Μόσχο και ο Σπαθόγιαννος. Το φθινόπωρο του 1684, στην τοποθεσία Περίση (ράχη της Σιβίστας), ο Χρήστος Βαλαώρας και ο Αγγελής Σουμίλας, όπως μαρτυρά το δημοτικό τραγούδι⁹, έδωσαν μάχη και

⁸ Νικοδήμου Άγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, Ένετίησιν ρψϜθ' (1799), παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, σελ. 124.

⁹ Άριστοτέλους Βαλαωρίτου, Άθανάσης Διάκος, Άστραπόγιαννος, Έκδίδονται ὑπὸ Παύλου Λάμπρου, Άθήναι, τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, 1867, σελ. 165.

«Σάν τὶ μεγάλη καταχνιά 'ς τὴ Σίβιστα 'ς τὴ ράχη.

Ὁ Βλαχαγγέλης πολεμᾷ κι ὁ Χρῆστος Βαλαώρας
Δὲν εἶναι μιά, δὲν εἶναι δύο, δὲν εἶναι τρεῖς ἢ δέκα
Μόν' εἶν' χιλιάδες δεκατρεῖς, χιλιάδες δεκαπέντε.

Τζαφέρμπης ἐχούγιαξε κι ὁ Ἄγγέλης πηλογιέται...».

πολέμησαν σθεναρά με μεγάλη δύναμη Τούρκων που είχαν ως επικεφαλής τον Τζαφέρ Αγά.

Στην Ανατολική Ελλάδα επαναστατούν οι αρματολοί της Παρνασίδας Κούρμας και της Υπάτης Σπανός. Μαζί τους συμπράττουν ο επίσκοπος Σαλώνων Φιλόθεος, ο Θηβών Ιερόθεος, ο Λαρίσης Μακάριος και ο Ευβοίας Αμβρόσιος¹⁰.

Στην περιοχή του Καρπενησίου ξεσηκώνεται ο θρυλικός αρματολός Λιβίνης. Για τον ασυμβίβαστο αυτόν αγωνιστή της ελευθερίας δεν ξέρουμε πολλά. Δυστυχώς η ιστορία της Ευρυτανίας επί Τουρκοκρατίας και ιδιαίτερα στα μακρινά εκείνα χρόνια της σκλαβιάς δεν μας είναι όσο θα 'πρεπε γνωστή. Ο Κωνσταντίνος Σάθας, υπεύθυνος καταγραφείας των αλλεπάλληλων προεπαναστατικών ελληνικών κινημάτων, στηριζόμενος στην επίσημη βενετική ιστοριογραφία, διασώζει (χωρίς λεπτομέρειες) στο περισπούδαστο σύγγραμμά του «Η Τουρκοκρατούμενη Έλλάς» την εξέγερση του αγνώστου στους πολλούς προδρόμου της Εθνεγερσίας αρματολού Λιβίνη, ο οποίος πότισε με το αίμα του το δένδρο της λευτεριάς στον τόπο μας. Η προφορική παράδοση και η δημοτική ποίηση κατακυρώνουν την ιστορικότητα των γεγονότων και επιπλέον διασώζουν λεπτομέρειες που δεν υπάρχουν στην επίσημη ιστοριογραφία.

Ο Λιβίνης στρατολόγησε πολυάριθμους Ευρυτάνες και επαναστάτησε εναντίον των Τούρκων. Ο γενναίος αυτός πολεμιστής δεν αγωνίστηκε μόνο εναντίον των κατακτητών, αλλά και κατά των διεφθαρμένων προεστών που συνεργάζονταν μαζί τους.

Οι προεστοί ή πρόκριτοι, ή (με την οθωμανική ορολογία) κοτζαμπάσηδες ήταν κοινοτικοί άρχοντες και εκπρόσωποι των χριστιανικών κοινοτήτων σε όλες τις σχέσεις τους με την οθωμανική εξουσία. Μεταξύ άλλων ήταν υπεύθυνοι για τη διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας, για την απονομή δικαιοσύνης, για την είσπραξη των φόρων και βεβαίως για την καταστολή των ραγιάδων στις υπ' ευθύνη τους περιοχές. Παρόλο που κάποιοι από αυτούς κυβερνούσαν με δικαιοσύνη, στην πλειοψηφία τους ήταν άτομα που συμπεριφέρονταν με περιφρόνηση στον λαό, ενώ πολλές φορές η συμπεριφορά τους ήταν χειρότερη κι από των Τούρκων. Το ενδιαφέρον τους περιοριζόταν στη διατήρηση της εξουσίας και στην απόκτηση ολοένα και περισσότερου πλούτου. Για τους λόγους αυτούς δεν συμπαθούσαν τους ξεσηκωμούς των υπόδουλων ραγιάδων, αφού έτσι θα κινδύνευαν τα προνόμιά τους. Η κατακραυγή εναντίον τους ήταν έντονη όχι μόνο από τους Έλληνες αλλά και από τους ξένους περιηγητές που επισκέπτονταν την Ελλάδα¹¹. Ο Δημήτριος Υψηλάντης

¹⁰ Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία του νέου Έλληνισμού, Τόμος Δ', έκδοτικός Οίκος Άντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 22.

¹¹ Βλ. Thomas Thornton, *Etat actuel de la Turquie*, ed. J. G. Dentu, Paris, 1812, p. 629. «Οι Ρωμιοί έχουν τους μεγαλύτερους εχθρούς ανάμεσά τους. Αυτοί είναι οι κοτζαμπάσηδες, από ρωμαϊκή

χαρακτήριζε τους προεστούς «όμοιους των Τούρκων και άξιους του μίσους του πάσχοντος λαού»¹². Ο Καποδίστριας συχνά έλεγε, πως οι κοτζαμπάσηδες ήταν «Τούρκοι φέροντες χριστιανικά ονόματα»¹³, και ο φτωχός λαός τους αποκαλούσε περιπαιχτικά «Τουρκοκοτζαμπάσηδες».

Τέτοιος ήταν ο «Τουρκάρχοντας» του Καρπενησιού Κωνσταντάκης, ο οποίος, αντί να υπερασπίζεται τους αδικημένους και καταπιεζόμενους υπόδουλους «αδελφούς», έγινε συνεργάτης και υπηρέτης των κατακτητών και μαζί τυραννούν και καταληστεύουν τους Έλληνες και διαπράττουν κάθε είδους αυθαιρεσίες εναντίον τους.

Ο Λιβίνης στάθηκε στο πλευρό του λαού και έγινε τιμωρός των Τούρκων και των φιλότουρκων συνεργατών τους και ιδιαίτερα του προσκυνημένου ΤουρκοΚωνσταντάκη.

Η μάχη παρά την Αράχωβα

Από διάφορες επίσημες και ανεπίσημες πηγές πληροφορούμαστε, ότι ο Λιβίνης έδωσε πολλές μάχες με σημαντικότερη εκείνη στο λόφο πάνω από το χωριό Γόλιανη (σημερινή ονομασία Στεφάνι), όπου κατατρόπωσε κυριολεκτικά τους Τούρκους, ώστε από τότε ο λόφος εκείνος ως τα σήμερα να επονομάζεται «λόφος του Λιβίνη».

Η μοίρα, όμως, δεν επέτρεψε στο γενναίο αυτό και δυναμικό καπετάνιο να συνεχίσει επί πολύ τις προσπάθειές του κατά των εχθρών για την λύτρωση της πατρίδας από τα δεινά της δουλείας. Λίγο αργότερα (1685) έπεσε πολεμώντας κοντά στην Αράχωβα (σημερινό Πεντάκορφο) του ναχιγιέ (δήμου) Σοβολάκου, κυνηγημένος από τους Τούρκους και

γενιά που ενώ κάνουν τούμπες μπροστά στον Τούρκο, φορολογούν με τον πιο σκληρό τρόπο εκείνους που έπρεπε να αγαπούν και να παρηγορούν... Κάτω από το μαχαίρι των Τούρκων ο Ρωμιός είναι σκλάβος. Κάτω όμως από την εξουσία των συγχωριανών του (κοτζαμπάσηδων), γδύνεται ολότελα και είναι εκατό φορές πιο δυστυχισμένος».

¹² Αλεξάνδρου Σβώλου, Τά Έλληνικά Συντάγματα, 1822-1975/1986, 'Η συνταγματική Ιστορία τής Ελλάδος, έκδ. Στοχαστής, 1998, σελ. 62.

¹³ Σπυρίδωνος Τρικούπη, 'Ιστορία τής Έλληνικής Έπανάστασεως», Τόμος Δ', κεφ. ΟΕ', έν Λονδίνω έκ τής έν τή αύλή του Έρυθρου Λέοντος Τυπογραφίας Ταυιόρου και Φραγκίσκου, αωξβ' (1862), σελ. 278.

τους συνεργάτες τους μεταξύ των οποίων και ο προεστός του Καρπενησίου ΤουρκοΚωνσταντάκης¹⁴.

Η λαϊκή μούσα ύμνησε το θάνατο του Λιβίνη μ' ένα ξεχωριστό τραγούδι. Σ' αυτό ο λαβωμένος αγωνιστής, νιώθοντας τον θάνατο να ζυγώνει, αφήνει την επιμέλεια της οικογένειάς του στο γαμπρό του Σταθούλα και εκφράζει την τελευταία του επιθυμία να δοθούν τα πολύτιμα άρματά του -*από την εκκλησία που τα 'θαψε για προφύλαξη*- στο μονάκριβο γιο του Γιώργη, που πρέπει μεγαλώνοντας να γίνει άξιος πολεμιστής και συνεχιστής του έργου του. Το τραγούδι, με το οποίο ο ευρυτανικός λαός θρήνησε τον ηρωικό χαμό του αρματολού, ενώ συγχρόνως κατήγγειλε τον προεστό Τουρκοκωσταντάκη είναι τούτο¹⁵:

Τρία μεγάλα σύγνεφα 'ς τὸ Καρπενίσι πάνε,
τό να φέρνει άστραπόβροντα, τ'άλλο χαλαζοβρόχια,
τὸ τρίτο τὸ μαυρύτερο μαντᾶτα τοῦ Λιβίνη.
«Σὲ σένα, Μῆτρο μου γαμπρέ, Σταθούλα ψυχογιέ μου,
ἀφήνω τὴ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου τὸ Γιώργη,
ποῦ ναι μικρὸς γιὰ φαμελιά, κί' ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει.
Καὶ σὰ διαβῆ τὰ δεκαννιά καὶ γίνη παλληκάρι,
ἐλᾶτε νὰ ξεθάψετε τὰ δόλια τᾶρματά μου,
ποῦ τὰ χωσα 'ς τὴν ἐκκλησιά, μέσα 'ς τὸ ἅγιο βῆμα,
νὰ μὴ τὰ πάρουν τὰ σκυλιά κί' ὁ ΤουρκοΚωσταντάκης».

Ο θάνατος του Λιβίνη στην Αγία Τριάδα Κελλακίων

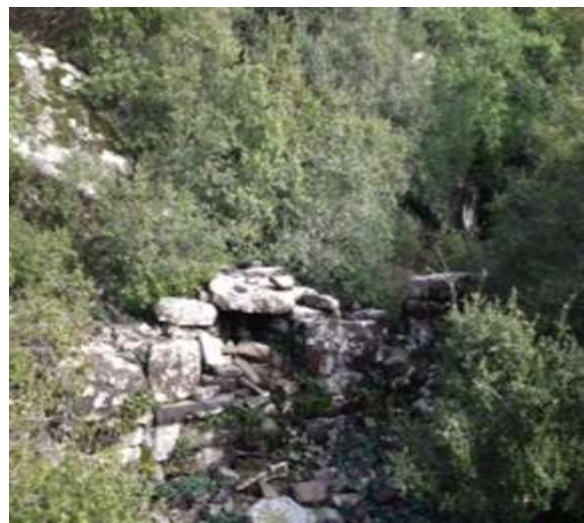
Τα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια αποτελούν σημαντική πρωτογενή πηγή για την ιστορία, καθόσον μάλιστα οι πληροφορίες που διασώζουν επιβεβαιώνονται αργά ή γρήγορα από άλλες ιστορικές πηγές. Το τραγούδι του Λιβίνη αναφέρει, ότι ο αγωνιστής έκρυψε τα άρματά του στο ιερό βήμα της εκκλησίας. Ο σπουδαίος ερευνητής ιστορικών χειρογράφων Κωνσταντίνος Ν. Σάθας στο ιστορικό του δοκίμιο «Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς» διασώζει την πληροφορία, ότι «ὁ ἐν Καρπενησίῳ Κύρ. Ἰατρίδης λόγω ὑπηρεσίας ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀράχωβαν ἐν ἔτει 1830 ἀνέγνωσεν ἐπὶ

¹⁴ Κωνσταντίνου Ν. Σάθας, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς..., ὁ. π., σελ. 341. «Μετ' οὐ πολὺ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν συσσωματωθέντων ἐξ Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος ὀθωμανῶν ἐξηναγκάσθη νὰ συγκροτήσῃ δευτέραν μάχην ἐν Ἀραχώβῃ τοῦ δήμου Παρακαμπυλίων, καθ' ἣν ἔπεσεν ἡρωϊκῶς».

¹⁵ Νικολάου Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις, Τυπογραφεῖον «Ἑστία», 1914, σελ. 53.

τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν ἐξῆς σημείωσιν. Κατὰ τὸ 1685 ἐπολέμησε ὁ καπετὰν Λιβίνης»¹⁶.

Ευγνωμονούμε τον φιλίστορα Γεώργιο Ιατρίδη¹⁷, γιατί με την καταγεγραμμένη αυτή μαρτυρία του μας αποκαλύπτει το ακριβές σημείο της μάχης. Ο μοναδικός ναός προς τιμὴν της Ἁγίας Τριάδος που υπήρχε στην ευρύτερη περιοχή της Αράχωβας μέχρι το 1830 (ὅταν ο Γεώργιος Ιατρίδης επισκεφθεῖς την περιοχή ανέγνωσε ἐπὶ του τοίχου την επιγραφή που αναφερόταν στον θάνατο του καπετὰν Λιβίνης), ἦταν στο χωριὸ Κελλάκια του τότε ναχιγιέ (δήμου) Σοβολάκου. Τα ερείπια του σώζονται σήμερα 500 μ. ἀπὸ τον σημερινὸ επαρχιακὸ δρόμο Αγγρινίου-Καρπενησίου και λίγο πάνω ἀπὸ τον κοινοτικὸ δρόμο.

Τα ερείπια του Ι.Ν. Ἁγίας Τριάδος

Αντλώντας στοιχεία και ἀπὸ την τοπικὴ παράδοση, εικάζουμε ὅτι ο Λιβίνης με τα παλληκάρια του, κυνηγημένοι ἀπὸ τους Τούρκους στο Καρπενήσι, κατέβηκαν νοτιότερα για να ενωθούν με τα ἄλλα αρματολικά σώματα της Ακαρνανίας και κρυβόταν στη δασώδη περιοχή με την πυκνὴ βλάστηση δυτικὰ της Αράχωβας. Προδόθηκε ὅμως (σύμφωνα με προφορικὴ τοπικὴ παράδοση) ἀπὸ τους ντόπιους και περικυκλώθηκε ἀπὸ πολυαριθμότερους Τούρκους. Προσπαθώντας να διαφύγει πέρασε τη ράχη της Πλάτης και πάνω ἀπὸ τα Κελλάκια πληγώθηκε θανάσιμα. Ἐκρυσσε τα ἄρματά του στο ιερὸ βῆμα της Ἁγίας Τριάδος και ἄφησε παρακαταθήκη

¹⁶ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς..., σελ. 341.

¹⁷ Χρήστου Σπ. Μπαρτσόκα, Οικογένεια Ιατρίδη: Μια αρχοντικὴ οικογένεια του Καρπενησίου, στο Περιοδικὸ «Ευρυτανικά Χρονικά», τεύχ. 48, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2013, σελ. 4-5. «Ο Γεώργιος (Αναγνώστης) Ιατρίδης (1789-1869) φοίτησε στην Καπλάνειο Σχολὴ Ἰωαννίνων με σχολάρχην τον επιφανὴ διδάσκαλο του Γένους Αθανάσιο Ψαλίδα. Υπηρέτησε ως Γραμματικὸς (γνωστὸς ως Αναγνώστης Καρπενησιώτης) στον Αλή Πασά και στη συνέχεια ως Οικονομικὸς Υπάλληλος στην Πρέβεζα και το Αγγίνιο. Ἦταν επιγραμματοποιός, εκκλησιαστικὸς ποιητὴς και χρονικογράφος. Στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας ἦταν Γραμματεὺς του οπλαρχηγού της Ευρυτανίας Γιαννάκη Γιολδάση».

στα παλληκάρια του να συνεχίσουν τον αγώνα που αυτός άρχισε και να ελευθερώσουν την πατρίδα.

Οι Τούρκοι αποχωρώντας έκαψαν και λεηλάτησαν την Αράχωβα και τα γύρω χωριά. Η τοπική παράδοση αποδίδει το κάψιμο του χωριού στα διασωθέντα παλληκάρια του Λιβίνη, ως αντίποινα για τη συνεργασία κάποιων χωριανών με τους Οθωμανούς. Ό,τι κι αν έγινε, η καταστροφή αυτή μαζί με την αυξανόμενη καταπίεση, και την φορολογική επιβάρυνση που ακολούθησε, οδήγησαν και σε δημογραφική μεταβολή, αφού οι εξαθλιωμένοι ραγιάδες της περιοχής εγκατέλειψαν τις εστίες τους και ζήτησαν καταφύγιο σε ασφαλέστερες περιοχές. Η περιοχή ερημώθηκε και σύμφωνα με τον κατάλογο που συνέταξε ο πληρεξούσιος της Επαρχίας Κ. Τσάτσος, ο αριθμός των κατοίκων στα χωριά μας λίγο πριν την επανάσταση ήταν (σε οικογένειες): Τέροβα 15, Κιελάκια 5, Αράχωβα 25¹⁸. Έτσι εξηγείται και η παραμέληση του ναού της Αγίας Τριάδος, ο οποίος τελικά κατέρρευσε (οπωσδήποτε μετά το 1830, πιθανώς και λόγω καθίζησης του εδάφους).

Τα αποτελέσματα της μάχης

Στην Αγία Τριάδα Κελλακίων, λοιπόν, γράφτηκε ο επίλογος της εξέγερσης του αρματολού Λιβίνη. Αν και δεν έφερε το ποθητό αποτέλεσμα της ελευθερίας στην πολύπαθη περιοχή μας, έδωσε όμως το έναυσμα για την έκρηξη και άλλων επαναστατικών κινημάτων σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, τα οποία κράτησαν άσβεστη τη φλόγα του αγώνα μέχρι την έκρηξη της επανάστασης 1821-1827, που έμελε να δικαιώσει τις προσδοκίες των Επαναστατών.

Η εξέγερση του καρπενησιώτη Λιβίνη φαίνεται ότι υπήρξε σημαντικό επαναστατικό γεγονός της εποχής της Τουρκοκρατίας και από το γεγονός ότι αναφέρεται στο σπουδαίο ιστορικό μυθιστόρημα του Θανάση Πετσάλη –Διομήδη «Οι Μαυρόλυκοι», στο οποίο παρουσιάζονται με λογοτεχνικό τρόπο τα κυριότερα ιστορικά γεγονότα των ετών 1565-1799. Ειδικότερα, συναντάμε τον απόηχο της εξέγερσης Λιβίνη στο παραπάνω έργο εκεί που ο συγγραφέας κάνει λόγο για τον Βενετοτουρκικό πόλεμο του 1684 και τη σύμπραξη με τους Βενετούς των Ελλήνων αρματωλών Αγγέλη Σουμίλα από τα Ιωάννινα, Πάνου Μειντάνη από την Κατούνα Ξηρομέρου και Χορμόπουλου από τα Άγραφα. Μαζί με αυτούς προσθέτει ότι ξεσηκώθηκε εναντίον των Τούρκων και ο αρματωλός Λιβίνης «με μπουλούκι

¹⁸ Ο αριθμός των κατοίκων στα 16 χωριά του Σοβολάκου, σύμφωνα με τους φορολογικούς καταλόγους του 1818 και τον κατάλογο που συνέταξε το 1829 ο πληρεξούσιος της Επαρχίας Κ. Τσάτσος ήταν (σε οικογένειες): Μπρουςός 130, Αντράνωβα 20, Σοχώρια 6, Κορήκηστα 20, Διβήνζινο 10, Σαρκίνη 15, Βελωτά 10, Σοβολάκου 10, Καστανούλα 10, Αλέστια 30, Τσέρκοβα 10, Αγαλιανός 15, Αγιατριάδα 10, Χαράστου 7, Χούνη 30, Αγιοβλάσι 130, Τέροβα 15, Αράχωβα 25, Κιελάκια 5, Σαργιάδα 25, Λάτα 10. http://evrytanika.blogspot.com/2015/07/blog-post_56.html

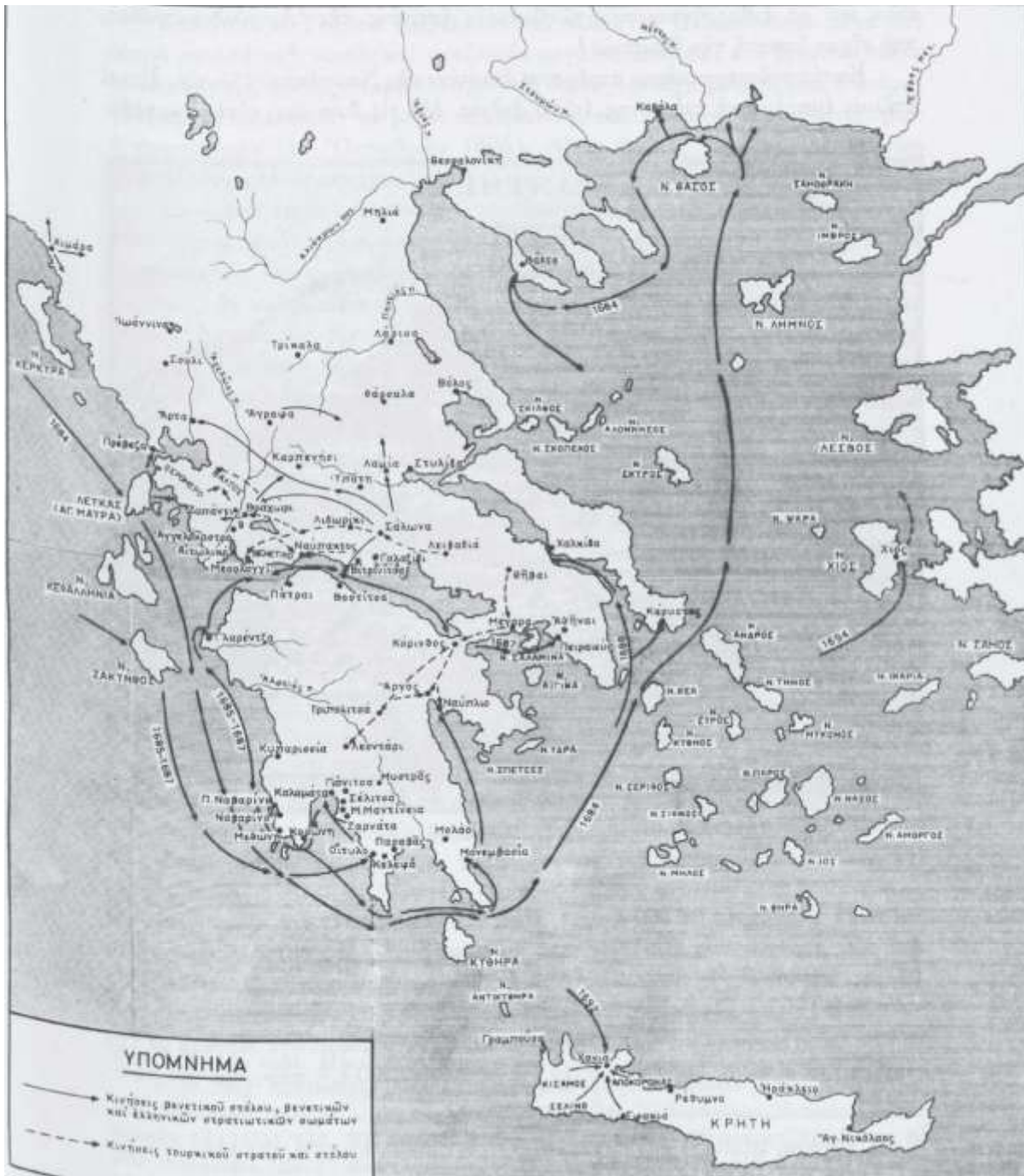
λεβέντες υποταχτικούς». Μάλιστα ο Πετσάλης - Διομήδης στη συνάφεια αυτή αναφέρει και το σχετικό τραγούδι για το θάνατο του καπετάνιου και την αντιπαράθεσή του με τον προεστό ΤουρκοΚωνσταντάκη¹⁹.

Ένα ιστορικό γεγονός κερδίζει ή χάνει αξία ανάλογα με τον τρόπο που η κοινωνία το θυμάται. Είναι πολύ ενδιαφέρον, ότι μία οδός στο κέντρο της Αθήνας, στον περιφερειακό του Λυκαβηττού προς τη μεριά της λεωφόρου Αλεξάνδρας, φέρει το όνομα του ανυπότακτου αρματολού Λιβίνη, ο οποίος θεώρησε καθήκον του και έθεσε σκοπό της ζωής του την απελευθέρωση της υπόδουλης πατρίδας του και τελικά θυσιάστηκε γι' αυτό.

Δικό μας χρέος είναι να σκύψουμε λίγο στη θυσία τους, να αντλήσουμε δύναμη και να μεταλαμπαδεύσουμε στη νέα γενιά τις αξίες και τα ιδανικά που ενέπνευσαν τους αγωνιστές να θυσιάσουν στον βωμό της ελευθερίας το κυριότερο αγαθό, την ίδια τους τη ζωή. Είναι χρήσιμο να ξέρουν τα παιδιά την ιστορία μας και πόσο αίμα χύθηκε τα χρόνια εκείνα, ώστε να έχουν υπόψη τους ότι αυτά που παραλάβανε πρέπει να τα προστατεύουν. Παράλληλα σε συνεργασία με το Δήμο και τους αρμόδιους πολιτιστικούς Φορείς να συμβάλουμε όλοι μας στην θεσμοθέτηση και καθιέρωση εκδηλώσεων μνήμης και τιμής. Οι ιστορικές μνήμες πρέπει να παραμένουν πάντα ζωντανές για να μας διδάσκουν και να μας καθοδηγούν, καθώς αυτές οι εκδηλώσεις αποτελούν ζωντανά μαθήματα παιδείας, ιδιαίτερα στις μέρες μας και πιο πολύ για τους νέους ανθρώπους. Έχουμε χρέος να γνωρίζει την πραγματική ιστορία και τους αγώνες του λαού μας η νέα γενιά, γιατί λαός που δεν γνωρίζει την ιστορία του, είναι λαός που δεν έχει μέλλον.

¹⁹ Θανάση Πετσάλη - Διομήδη, Οι Μαυρόλκοι, Το χρονικό της Τουρκοκρατίας (1565-1799), τόμ. 2ος, 11η έκδοση, Αθήνα 2003, σελ. 15, έκδ. Βιβλιοπωλείου της «Εστίας».

Ο ΒΕΝΕΤΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1684-1699) ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ²⁰

²⁰ Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία του νέου Έλληνισμού, Τόμος Δ΄, Χάρτης 2, έκδοτικός Οίκος Άντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 33.